

KERTOMUS FINELIB-KONSORTION TOIMINNASTA VUONNA 2013

FinELib – paras e-aineistojen saatavuus Suomelle

FinELib-palveluyksikkö

Kansalliskirjasto, Helsinki 2014

ISBN 978-952-10-9950-2 (pdf)

KUVAILUSIVU

Julkaisija	Kansalliskirjasto
Julkaisun päivämäärä	1.5.2014
Tekijä	FinELib-palveluyksikkö
Julkaisun nimi	Kertomus FinELib-konsortion toiminnasta vuonna 2013 FinELib – paras e-aineistojen saatavuus Suomelle
Julkaisun osat	
Sarjan nimi ja numero	Raportteja ja selvityksiä 2/2014
ISSN	
ISBN	978-952-10-9950-2
URL	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9950-2
URN	URN:ISBN:978-952-10-9950-2
Kokonaissivumäärä	32
Kieli	Suomi
Avainsanat – YSA (Suomi)	toimintakertomukset, sähköiset julkaisut, verkkoaineisto
Tiivistelmä	
Lisätietoja	

BESKRIVNING SIDA

Utgivare	Nationalbiblioteket
Utgivningsdatum	1.5.2014
Författare	FinELib-serviceenheten
Publication	FinELib-konsortiets verksamhet 2013
Publikationens delar	
Seriens namn och nummer	Rapporter och utredningar 2/2014
ISSN	
ISBN	978-952-10-9950-2
URL	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9950-2
URN	URN:ISBN:978-952-10-9950-2
Sidoantal	32
Språk	Finska
Nyckelord (Allårs)	verksamhetsberättelser, elektroniska publikationer, internetmaterial
Sammandrag	
Tilläggsuppgifter	

Sisältö

1	YLEISKATSAUS	7
2	KONSORTIOTOIMINNAN ORGANISOINTI	8
2.1	Palveluyksikkö	8
2.2	Konsortio- ja muu yhteistyö	8
2.2.1	Tutkimusyhteistyö	9
2.2.2	SCOAP3	9
3	KONSORTION PALVELUJEN JA TYÖNJAON ARVIOINTI JA UUDISTAMINEN	11
3.1.	Yhteistyö yleisten kirjastojen konsortion kanssa	12
3.2.	Uusien aineistojen valintaprosessin uudistus	12
4	FINELIBIN PERUSTEHTÄVÄ	14
4.1	Aineistohankinta	14
4.1.1.	Aineistoneuvottelut	17
4.1.2	Aineistohankinta sektoreittain	18
4.1.3	Biometriikkatehtävät	20
4.1.4	Organisaatiomuutokset	20
4.2	Aineistojen käyttö	21
4.3	Konsortion työvälineet	23
4.3.1	Tuki konsortion jäsenten omiin aineistoneuvotteluihin	23
4.3.2	HALTI	23
4.3.3	Koulutus, viestintä	24
5	FINELIBIN STRATEGIAA TOTEUTTAVAT PROJEKTIT	27
5.1	E-kirjahankkeet	27
5.1.1	Kotimaisten e-kirjojen hankinta	27
5.1.2	eReading-hanke	28
6	TALOUS	29
	LIITTEET	30

1 Yleiskatsaus

FinELibin uudistetun strategian mukainen toimenpideohjelma hyväksyttiin konsortion ohjausryhmässä alkuvuodesta 2013. Strategiaa toteutettiin sekä perustoiminnalla että projekteilla. Aineistohankinnassa pyrittiin löytämään joustavia hinnoittelu- ja hankintamalleja sekä pyrittiin edistämään kotimaista e-aineistotarjontaa aineistoneuvottelujen lisäksi kahdella eri e-kirjaprojektilla. Konsortion asiantuntemusta hyödynnettiin uudennaisilla kehittämistä varten perustetuilla työryhmillä. Työryhmien työskentelyyn käytettiin konsortiotyöskentelyä varten kehitettyä vuorovaikutteista verkkoympäristöä. Tiedon avointa saatavuutta edistettiin mm. kordinoimalla maailmanlaajuisen SCOAP3-konsortion toimintaa Suomen osalta.

STRATEGISET PÄÄMÄÄRÄT

Toimintamallit tukevat konsortion jäsensektoreiden tarpeita

- Uudistetaan e-kirjojen hankintamalleja
- Edistetään kotimaisten aineistojen tarjontaa
- Arvioidaan ja uudistetaan konsortion palveluja ja työnjakoa

Konsortion tarpeita vastaavat tietoyhteiskunnan palvelut

- Edistetään e-aineistojen käyttöä
- Vaikutetaan julkaisualan hinnoittelu- ja palvelumalleihin
- Edistetään tiedon avointa saatavuutta
- Vaikutetaan rahoittajiin sekä tiede- ja kulttuuripolitiikkaan

Toiminta perustuu huippuosaamiseen

- Hyödynnetään koko konsortion asiantuntemusta
- Luodaan strategisia kumppanuuksia
- Osallistutaan toimialan kannalta merkittäviin kansallisiin ja kansainvälisiin foorumeihin, hankkeisiin ja aloitteisiin
- Vahvistetaan konsortion roolia tutkimuksen arvioinnin tukena

2 Konsortiotoinnin organisointi

Osana konsortion uudistusprojektia FinELibin ohjausta uudistettiin vuoden 2013 alusta lukien niin, että toimintaa ohjaa yksi konsortion jäseniä edustava ohjausryhmä. Uusi ohjausryhmä aloitti toimintansa vuoden 2013 alussa. Samalla päätettiin, että koko konsortion asiantuntemuksen hyödyntämiseksi perustetaan tarpeen mukaan työryhmiä valmistelemaan konsortion kannalta tärkeitä asioita ja tuomaan konsortion näkökulmaa ja asiantuntemusta valmisteluun.

2.1 Palveluyksikkö

FinELibin palveluyksikössä Kansalliskirjastossa työskentelee vakituisesti yhdeksän henkilöä. Palveluyksikössä työskenteli vuonna 2013 myös harjoittelija/tuntityöntekijä. Lähes koko henkilöstö osallistuu aineistoneuvotteluihin. Tämän lisäksi palveluyksikön tehtäviin kuuluu tilausten hallinta, aineistolaskutus, asiakaspalvelu, tilastojen keruu, viestintä ja aineistojen sisältöjen ylläpito Nelli-portaalissa.

2.2 Konsortio- ja muu yhteistyö

Ohjausryhmä kokoontui neljä kertaa, joista yksi kokous oli verkkokokouksena. Ohjausryhmän esityslistat ja pöytäkirjat julkaistaan FinELibin verkkosivuilla.

Vuonna 2013 konsortiossa toimi kolme työryhmää:

- aineistovalinnan uuden prosessin ja työkalun kehittäminen ja testaaminen
- ekstranetin tunnusten luomisen ja oikeuksien hallinnan testaaminen sekä
- aineistojen tilastointikäytäntöjen kehittäminen.

Ryhmiiin ovat voineet ilmoittautua FinELib-yhteyshenkilöt, jotka ovat olleet kiinnostuneita kunkin aihealueen kehittämisestä. Työryhmillä on ollut merkittävä vaikutus tehtävään kehitystyöhön. Ryhmät ovat olleet hyvä tapa jakaa tietämystä palveluyksikön ja kirjastojen kesken. Työryhmien työ on pidetty mahdollisimman avoimena konsortion sisällä, jotta koko konsortio on ollut tietoinen valmisteltavista asioista ja on voinut antaa palautetta työryhmille.

FinELib valittiin Suomen Akatemian tutkimusinfrastruktuurihaussa kansalliselle tiekartalle 2013/2014. Valinta tiekartalle on osoitus tutkimusinfrastruktuurin mer-

kittävydestä Suomelle, mutta valinta ei ole suoraan yhteydessä myönteiseen rahoituspäätökseen. FinELib jätti myös hakemuksen takautuvien aineistojen rahoituksesta. Päätökset näistä tulevat maaliskuussa 2014.

2.2.1 Tutkimusyhteistyö

Vuonna 2013 valmistui yksi opinnäytetyö yhteistyössä FinELibin kanssa: Maija Lehtolan E-kirjapalvelujen käytettävyys kirjastoissa ja kirjakaupoissa¹.

FinELib luovutti vuonna 2013 käyttäjäkyselyaineistonsa vuosilta 2000-2007 Yhteiskuntatieteelliselle tietoarkistolle. Jo aikaisemmin oli luovutettu vuonna 2011 tehty Tieto tutkijan työpöydälle – kyselyn aineisto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto luovuttaa aineistoja edelleen tutkimuskäyttöön pyynnöstä. Vuonna 2013 luovutuspyyntöjä FinELibin kyselyaineistoihin tuli kolmelta käyttäjältä, kolmesta eri organisaatiosta (Oulun yliopisto, Tampereen yliopisto, Turun ammattikorkeakoulu) yhteensä 11.

2.2.2 SCOAP3

Kansainvälinen SCOAP3-konsortio on Open Access -hanke, jossa suurenergiafyysiikan (High Energy Physics, HEP) keskeiset lehdet/artikkelit muutetaan OA-julkaisuiksi. Projektin piiriin kuuluu kuusi lehteä, jotka ovat olleet tilausmaksujen piirissä, sekä neljä OA-mallissa jo toiminutta HEP-alan lehteä (ks. lehtilista²). Näistä lehdistä ei jatkossa peritä tilausmaksuja, vaan SCOAP3-konsortion jäsenet maksavat maakohtaisesti HEP-tutkimuksen määrän perusteella määritellyn summan, jolla katetaan lehtien kulut. Mikäli lehti on ollut osa lehtipakettia, kustantajat (Elsevier, Springer, IOP) vähentävät paketin tilausmaksua näiden lehtien siirtyessä vuoden 2014 alusta OA-malliin. OA-mallissa toimiessaan lehdet eivät myöskään peri artikkelikohtaisia kirjoittajamaksuja. SCOAP3-projektia johtaa CERN.

Vuonna 2013 käytiin sekä yksittäisten maiden tasolla että CERNin johtamana globaalilla tasolla pitkäjänteisiä neuvotteluja kustantajien kanssa siitä, millä periaatteilla tilausmaksuvähennyksiä tulee tehdä. Vaihtoehdot oli määritelty projektissa etukäteen, mutta kustantajien käsitys sovellettavista periaatteista poikkesi kirjastojen käsityksestä. Suomen osalta tilanne ratkesi siten, että saaduilla tilausmaksuvähennyksillä pystytään kattamaan projektin jäsenmaksut kolmivuotisen sopimuskauden ajan (2014-2016). SCOAP3-projektiin osallistuvat FinELib-konsortion piiristä ne yliopistot, joilla on HEP-tutkimusta (Aalto, Helsinki, Jyväskylä, Oulu, Turku, Tampereen teknillinen ja Lappeenrannan teknillinen yliopisto). Projektin kulut jaettiin suhteessa osallistujaorganisaation saamiin tilausmaksuvähennyksiin. FinELib-

¹ <http://www.theseus.fi/handle/10024/59391>

² <http://scoap3.org/scoap3journals>

palveluyksikkö toimii Suomen kansallisena yhteyshenkilönä. Ensimmäiset SCOAP3-artikkelit³ julkaistiin Open Access-mallissa tammikussa 2014. Artikkelit julkaistaan kustantajien alustoilla mutta kootaan myös SCOAP3-julkaisuarkistoon. Ne ovat käytävissä CC-BY lisenssillä, joka mahdollistaa artikkeleiden vapaan lataamisen ja uudelleenjakamisen. SCOAP3-lehdistä saadaan myös maakohtaisia tilastoja kirjoittajien ja artikkeleiden määrästä.

³ <http://scoap3.org/news/103.html>

3 Konsortion palvelujen ja työnjaon arviointi ja uudistaminen

FinELib-konsortion toiminnan ja palveluiden arviointi- ja uudistusprojekti käynnistyi keväällä 2012 tavoitteenaan määritellä FinELibin palvelukokonaisuutta, työnjakoa ja konsortion asiantuntemuksen hyödyntämistä. Uudistusta valmisteltiin vuonna 2012⁴ ja uudistusesitys hyväksyttiin konsortion ohjausryhmässä maaliskuussa 2013. Uudistusesitykseen sisältyy alustava toimenpiteiden/projektien aikataulu-luonnos, joka tarkentuu vuosittaisen toimintasuunnittelun yhteydessä.

Alla on lueteltu konsortiuudistuksessa vuodelle 2013 määriteltyjä tehtäviä. Kustakin osaprojektista on tarkempi kuvaus muualla tässä raportissa. (Huom! monet toimenpiteistä/projekteista jatkuvat useita vuosia).

Projekti	Lisätietoja luvussa:
Tilastoinnin kehittäminen yhdessä kustantajien ja jäsenten kanssa: suunnittelu	2.2.
Yhteistyö yleisten kirjastojen e-hankintakonsortion kanssa: suunnittelu	3.1
Aineistojen valintaprosessin uudistus	3.2.
Isot lehtipaketit: Hinta ja vaihtoehdot	4.1.
Uudet hankintamallit	4.1., PDA-työpaja
Haltin uudistus: Tilasto-osio	4.3.2.
Yhteistyöfoorumi verkkoon	4.4.
FinELibin ekstranetin ja FinELib-wikin siirto yhteistyöforumille	4.4.
Kotimaiset aineistot	5.1.
Aineistojen konsortionhyödyn arviointi	Aloitetaan vuonna 2014

Taulukko 1. Konsortiuudistuksessa vuodelle 2013 määriteltyjä tehtäviä

⁴ Uudistusesitys:

http://www.kansalliskirjasto.fi/extra/finelib_julkinen/Konsortion_uudistus/FinELib_uudistus_esitys_final.pdf

Projektia esittelevä verkkosivu:

http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/finelib_konsortio/hankeet/konsortion_uudistaminen.html

3.1. Yhteistyö yleisten kirjastojen konsortion kanssa

Yleiset kirjastot ovat tiivistämässä yhteistyötään. Yhteistyötä varten on päätetty perustaa yleisten kirjastojen konsortio. Vuonna 2013 konsortiota valmisteltiin valmisteluryhmän ja hankeeseen palkatun suunnittelijan voimin. Vuoden 2014 aikana konsortio aloittaa toimintansa. Vuoden 2013 aikana FinELib-palveluyksikön ja yleisten kirjastojen konsortion edustajat tapasivat muutaman kerran. Näissä tapaamisissa päivitettiin tietoja yleisten kirjastojen konsortion ja FinELib-konsortion ajankohtaisista asioista. Tapaamisissa käytiin myös keskusteluja siitä, mitä aineistoja yleisten kirjastojen konsortio vuonna 2013 mahdollisesti hankkii ja onko näissä hankittavissa aineistoissa sellaisia, joista FinELibin yleisten kirjastojen jäsenet ovat kiinnostuneita. Yleisten kirjastojen konsortion valmisteluryhmän jäsen on myös FinELibin ohjausryhmän jäsen. Keskusteluilla halutaan varmistaa, että konsortiot eivät tee päällekkäistä työtä.

3.2. Uusien aineistojen valintaprosessin uudistus

Keväällä 2013 kokeiltiin ensimmäisen kerran verkkopohjaista kolmivaiheista uusien aineistojen valintamenettelyä. Prosessia ja työkalua testattiin ensin konsortion jäsenistä koostuvan testiryhmän kanssa. Testiryhmältä saatiin monia hyviä kommentteja ja korjausehdotuksia.

Ensimmäisessä vaiheessa (11.3.-5.4.) konsortion jäsenet ehdottivat verkkolomakkeen kautta heitä kiinnostavia aineistoja. Tiedot kirjaantuivat FinELibin ekstranettiin, jossa kaikilla konsortion jäsenillä oli mahdollisuus nähdä ja kommentoida tietoja. Toisessa vaiheessa (15.-26.4.) konsortion jäsenet äänestivät ehdotetuista aineistoista, jotka halusivat konsortiohankinnoiksi. Äänestystulokset sekä aineistoitaitain että organisaatioittain näkyivät kaikille jäsenille FinELibin ekstranetissa. Ehdotuksia uusiksi aineistoiksi kertyi 94 kpl ja äänestykseen osallistui 73 organisaatiota. Kolmannessa vaiheessa neuvoteltavat aineistot valittiin äänestyksessä eniten ääniä saaneiden aineistojen joukosta. Palveluyksikkö otti valinnassa huomioon äänestyksen kokonaistuloksen, kunkin sektorin tärkeimmiksi äänestämät aineistot sekä sektoreiden yhteiset tarpeet.

Kirjastot arvioivat uudistettua aineistovalintaprosessia palautekyselyssä. Palautetta jätti yhteensä 19 henkilöä. Uudistettuun prosessiin oltiin tyytyväisiä (asteikolla 1-4, jossa 1=heikosti ja 4=erittäin hyvin):

- Aineistovalintaprosessi kokonaisuutena onnistui: 3,4
- Aineistovalintaprosessista tiedottaminen onnistui: 3,6
- Aineistojen ehdottaminen sujui: 3,5
- Aineistoista äänestäminen sujui: 3,6

Neuvoteltaviksi valittuihin aineistoihin vastaajista oli tyytyväisiä 84 % ja tyytymättömiä 16 %. Palautteen tulokset sekä palautteessa annetut kehitys- ja korjausehdotukset vastauksineen koottiin FinELibin ekstranettiin. Kehitysehdotuksia käytettiin toisen valintakierroksen suunnittelussa, esimerkiksi lomakkeen ja äänestysperiaatteen kehittämiseen. Toinen uusien aineistojen valintakierros käynnistettiin joulukuussa 2013.

Sanomien arkisto (HS, Ilta-Sanomat, Taloussanomat, Esmerk)	Ei konsortiosopimusta vuodelle 2014, neuvottelut jatkuvat vuonna 2014.
HS Digilehti (näköislehti)	Ei konsortiosopimusta vuodelle 2014, neuvottelut jatkuvat vuonna 2014.
ePress	Ei konsortiosopimusta.
Suomen media-arkisto	Sopimus solmittu kaudelle 2014-2015.
Suomenlaki.com	Sopimus solmittu kaudelle 2014-2015.
Taylor & Francis Online –verkkolehdet	Sopimus solmittu kaudelle 2014-2016.

Taulukko 2. Neuvoteltaviksi valitut aineistot keväällä 2013 sekä neuvottelujen tulokset

4 FinELibin perustehtävä

4.1 Aineistohankinta

FinELib-konsortiossa on vuoden 2014 alussa mukana kaikki Suomen yliopistot (15), ammattikorkeakoulut (26) ja yleiset kirjastot sekä 37 tutkimuslaitosta ja erikoiskirjastoa. Ammattikorkeakoulujen määrä väheni edellisvuodesta yhdellä kun Rovaniemen ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulut yhdistyivät Lapin ammattikorkeakouluksi. Kuntaliitoksia ei tapahtunut.

Kuva 1. FinELib-konsortion jäsenet vuoden 2014 alussa

Aineistotyypeissä ei ole tapahtunut suuria muutoksia kolmen viimeisen vuoden aikana. Konsortion tilaamien viititetokantojen määrä on kuitenkin vähentynyt. Hakuteoksien ja e-kirjojen määrissä tapahtui muutoksia siksi, että tilastointitapa ei ole vakiintunut jolloin aiemmin e-kirjoiksi tilastoidut kirjat tilastoitiin nyt e-hakuteoksiin. (Taulukko 3).

Aineistotyyppi	Lisensioitujen aineistojen määrä 2013	Lisensioitujen aineistojen määrä 2012	Lisensioitujen aineistojen määrä 2011
E-lehdet	40 705	38 000	35 000
Viititetokannat	103	112	121
Hakuteokset	***) 29 287	*) 4400	381
E-kirjat	347 650	360 000	340 000

Taulukko 3. Lisensioitujen aineistojen määrät aineistotyypeittäin, *) luvussa mukana Knovel joka siirretty e-kirjoista hakuteoksiin, **) sisältää OECD iLibraryn ja LIONin, jotka siirretty e-kirjoista hakuteoksiin 2013

Konsortio on käyttänyt aineistojen lisenssimaksuihin hieman enemmän rahaa vuonna 2013 edellisvuoteen verrattuna. Iso osa kasvusta johtuu siitä, että yliopistot ovat käyttäneet enemmän rahaa FinELib-hankintoihin. Tutkimuslaitoksien hankintojen arvo on hieman isompi kuin edellisenä vuonna, mutta ammattikorkeakoulujen ja yleisten kirjastojen hankinnat ovat samalla tasolla tai vähemmän kuin edellisenä vuonna. (Taulukko 4.)

FinELibin hankkimin sähköisten aineistojen lisenssimaksut euroina		
	2013	2014
<i>Konsortio yhteensä</i>	<i>20,9 milj.</i>	<i>20,5 milj.</i>
Yliopistot, omarahoitus-osuus	13 milj. 70 % sektorin koko e-aineistohankinnasta	12,5 milj. 75 % sektorin koko e-aineistohankinnasta
Ammattikorkeakoulut, omarahoitusosuus	1,3 milj. 50 % sektorin koko e-aineistohankinnasta	1,3 milj. 53 % sektorin koko e-aineistohankinnasta
Tutkimuslaitokset	2,8 milj.	2,7 milj.
Yleiset kirjastot	586 000	682 000

Taulukko 4. Lisenssimaksut

E-lehtien artikkelilatauksen hinta euroissa oli koko konsortiossa keskimäärin 1,33 euroa vuonna 2013. Vuonna 2012 artikkelilatauksen hintaan laskettiin yhteen e-lehtien lisäksi e-kirjat ja hakuteokset mikä johtaa siihen, että vuoden 2012 ja 2013 luvut eivät ole keskenään vertailukelpoiset. (Taulukko 5).

	Artikkelilatauksen (e-lehdet, e-kirjat ja hakuteokset) hinta euroina 2012
<i>Konsortio yhteensä</i>	<i>0,66</i>
Yliopistot	0,66
Ammattikorkeakoulut	0,30
Tutkimuslaitokset	2,33
Yleiset kirjastot	0,96

Taulukko 5. Hinta/artikkelilataus 2012

Tarkasteltaessa aineistohankintoja sektoreittain ja aineistotyypeittäin huomataan, että yleisiä kirjastoja lukuun ottamatta muut sektorit käyttävät eniten rahaa e-lehtiin. Hakuteoksiin käytetty rahamäärä oli vuonna 2013 pienempi kuin vuonna 2012 (ja viitetietokantojen summa vastaavasti isompi) siksi, että yksi aineisto siirrettiin hakuteoksista viitetietokantoihin. Lisäksi yleiset kirjastot hankkivat huomattavasti vähemmän hakuteoksia kuin edellisellä vuonna. Eniten rahaa yleiset kirjastot käyttivät viitetietokantoihin. (Taulukko 6).

Aineistotyyppi	Yliopistot	AMKit	Erikoiskirjastot	Yleiset kirjastot	YHTEESÄ
E-lehdet	13 060 000	1 065 000	2 206 000	117 000	16 447 000
E-kirjat *)	182 000	145 000	21 000	6 000	355 000
Hakuteokset	662 000	413 000	189 000	126 000	1 390 000
Viitetietokannat	1 706 000	178 000	377 000	338 000	2 600 000
Muut	75 000	32 000	32 000		139 000

Taulukko 6. *Lisensioidut aineistot aineistotyypeittäin/sektori (€) 2013. *) Luvusta puuttuvat ne e-kirjahankinnat, joissa FinELibin kautta on puitesopimus, mutta kirjastot hankkivat kirjat suoraan*

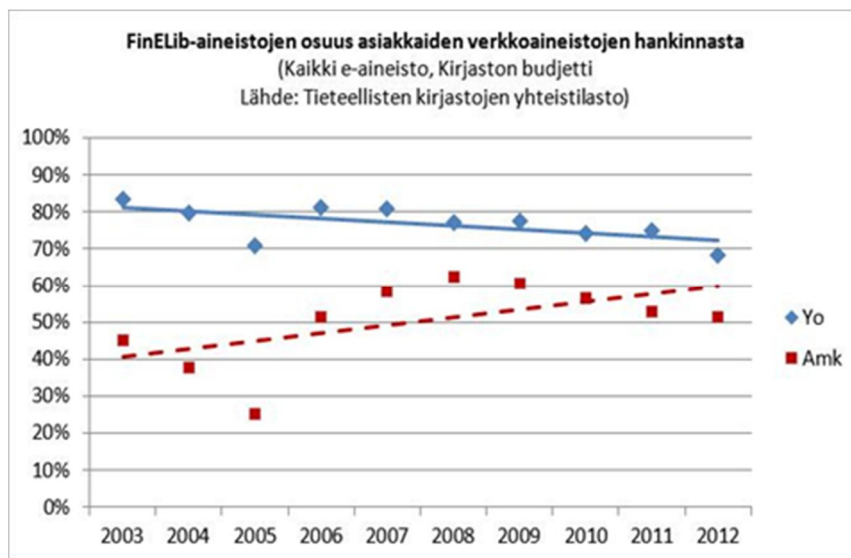
Lisensioitujen aineistojen määrissä ei ole tapahtunut suuria muutoksia kolmen viime vuoden aikana, vaikkakin hienoista laskevaa trendiä on nähtävissä. Osasyynä tähän on se, että konsortio on luopunut joistakin aineistoista, joissa tilaajamäärä on jäänyt pieneksi. (Taulukko 7). Kun tarkastellaan kaikkia tilauksia, huomataan, että tilausten määrä on vähentynyt jatkuvasti korkeakoulujen osalta. Tutkimuslaitosten osalta tilauksia on vähemmän kuin vuonna 2012, mutta hieman enemmän kuin vuonna 2011. Yleisten kirjastojen tilaukset ovat kasvaneet kolmen viimeisen vuoden aikana, vuoden 2013 aineistotilausten määrää kasvattaa FinELibin vuoden 2013 keskitetty e-kirjahankintaprojekti. (Taulukko 8).

	2013	2012	2011
YLIOPISTOT	129	127	135
AMMATTIKORKEAKOULUT	69	71	75
TUTKIMUSLAITOKSET	88	89	90
YLEISET KIRJASTOT	30	31	33

Taulukko 7. *Lisensioitujen aineistojen määrät / sektori*

	2013	2012	2011
YLIOPISTOT	787	806	836
AMMATTIKORKEAKOULUT	623	635	671
TUTKIMUSLAITOKSET	303	322	300
YLEISET KIRJASTOT	1527	1237	1139

Taulukko 8. Aineistotilaukset / sektori

Kuva 2. FinELib-aineistojen osuus asiakkaiden verkkoaineistojen hankinnasta

4.1.1. Aineistoneuvottelut

FinELibin palveluyksikkö neuvotteli noin 70 aineistosta sopimukset konsortiolle vuoden 2013 aikana. Kilpailutettavia aineistoja oli vain yksi. Aineistoneuvotteluissa hintoja saatiin neuvoteltua alemmas, yksittäisten aineistojen ehtoihin saatiin parannuksia (auktorisoidut käyttäjät, vastuukysymykset, yleisten kirjastojen etäkäyttö, hyvitys poistuvasta aineistosta, sopimuksesta irtaantuminen kesken sopimuskauden). Kahden aineiston osalta onnistuttiin saamaan tarjous dollarin tai puntien sijaan euroina.

Vuoden 2013 neuvotteluissa oli tavoitteena etsiä ja löytää uusia, joustavia hinnoittelumalleja konsortiohankintoihin. Yhdessä lehtipaketissa konsortion jäsenillä oli mahdollisuus tilata alennetulla hinnalla artikkeleita, mutta kukaan ei tarttunut tähän mahdollisuuteen.

Konsortion tavoitteena on mahdollisimman suuri vaikuttavuus aineistoja hankittaessa ja tästä syystä yksittäisten aineistojen tilaajamäärä ei voi olla kovin pieni. Muutamien aineistojen tilaajamäärä väheni niin, että niistä ei enää tullut konsortiosopimusta. Uusien konsortiohankintojen tilaajamäärä oli kuitenkin hyvä, se vaihteli 45:stä 12:een.

4.1.2 Aineistohankinta sektoreittain

4.1.2.1. Yleiset kirjastot

Vuonna 2013 yleisillä kirjastoilla oli yhteensä 1527 tilausta 30 eri aineistoon. Tilatuimpia aineistoja olivat konsortion keskitetysti rahoittamat aineistot (E-kirjapaketti yleisille kirjastoille, Periodicals Index Online, Early English Books Online ja Eighteenth Century Collections Online). Näiden jälkeen tilatuimpia aineistoja olivat e-kirja-alusta Ellibs Web (148 tilausta), viitetietokanta Aleksis (137 tilausta) ja e-lehtipalvelu PressDisplay (100 tilausta). Tilattujen aineistojen yhteismäärä (30) oli lähes sama kuin ed. vuonna (31). Yleiset kirjastot käyttivät kuitenkin vähemmän rahaa aineistohankintoihin kuin edellisellä vuonna.

Vuodelle 2014 tilausten määrä väheni merkittävästi, 1527:stä 1010 tilaukseen. Suurimpana syynä tähän olivat keskitetysti rahoitettujen E-kirjapaketin ja Periodicals Index Onlinen päättyminen. Tilatuimpia aineistoja olivat edelleen Ellibs Web (181 tilausta), PressDisplay (129 tilausta) ja Aleksis (126 tilausta).

Vuonna 2012 toteutetut e-kirjahankkeet jatkuivat osittain myös vuoden 2013 aikana. E-kirjahankkeista kerrotaan tarkemmin luvussa 5.1.

Yleisten kirjastojen konsortion kanssa käytiin keskusteluja konsortioiden työnjaosta ja yhteistyöstä. Yleisten kirjastojen konsortion toiminta oli vuoden 2013 aikana alkuvaiheissa, joten tarkkoja linjauksia työnjaosta ei vielä tehty. Työskentelystä kerrotaan tarkemmin luvussa 3.1.

4.1.2.2. Erikoiskirjastot

FinELibin erikoiskirjastojen sektoriin kuului 37 tutkimuslaitosta tai erikoiskirjastoa vuonna 2013. Keskusteluja liittymisestä konsortion jäseneksi käytiin kolmen erikoiskirjaston kanssa, mutta liittyminen ei toteutunut näiden osalta vielä vuonna 2013. MTT:n, Metlan ja RKTL:n tuleva yhdistyminen Luonnonvarakeskukseksi vuoden 2015 alusta lähtien otettiin huomioon aineistoneuvotteluissa.

Erikoiskirjastot tilasivat FinELibin kautta yhteensä 88 eri e-aineistoa vuodelle 2013. Aineistojen hankinta-arvo oli yhteensä n. 2,8 miljoonaa euroa. Suurin osa kustannuksista kohdistui kokotekstilehtiin (2,2 miljoonaa euroa).

Yksittäisten tilausten määrä on pysynyt lähes samana viime vuosina. Vuonna 2013 tilauksia oli yhteensä 303. Eniten erikoiskirjastoja oli tilaajina Elsevierin ScienceDirectissa (17), EBSCO Academic Search Elitessä (12), Thomson Reutersin Web of Sciencessä (12), SpringerLinkissä (12) ja Nature Onlinessa (11). Wiley-Blackwell, Science Online ja MOT sanastot saivat kukin 10 tilausta.

Vuodelle 2014 erikoiskirjastot tekivät yhteensä 301 tilausta. Uutena aineistona vuodelle 2014 hankittuun Taylor & Francis –lehtipakettiin teki tilauksen kolme erikoiskirjastoa.

Aineistojen käyttö (kokotekstiartikkelit) oli edellisvuoden tasolla. Sektorin käyttäjät latasivat vuonna 2013 hiukan yli 900 000 kokotekstiartikkelia.

Kahdeksan tutkimuslaitosten edustajaa osallistui FinELibin järjestämään sopimuskoulutukseen, jolla tuetaan konsortion jäsenten omaa aineistohankintaa.

4.1.2.3. Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulut tilasivat vuonna 2013 FinELibin kautta yhteensä 69 eri e-aineistoa, joiden hankinta-arvo oli reilut 1,8 miljoonaa euroa. Hieman yli puolet FinELibin aineistohankintaan käytetyistä rahoista kohdistui e-lehtipaketteihin. Yksittäisiä tilauksia oli 623. Eniten ammattikorkeakouluja oli tilaajina Ebrary-kirjapalvelussa (25). Paljon tilattiin myös EBSCOn Academic Search Eliteä(24), Edilexiä (24), Yritys Onlinea (22) ja Emeraldia(22). Kaksi ammattikorkeakoulua jäi vuoden 2013 alusta pois Elsevierin Science Direct Freedom Collection –aineiston sopimuksesta. Molemmat organisaatiot ottivat käyttöön sopimuksen mahdollistaman aineiston pitkäaikaiskäytön.

Vuodelle 2014 tilattiin 68 aineistoa. Yksittäisten tilausten määrä on vähentynyt selvästi edellisistä vuosista. Vuonna 2014 se on 557 tilausta (vrt. v. 2013 = 623 tilausta). Osittain tätä selittää vuonna 2013 käynnissä ollut kotimaisten e-kirjojen hankintaprojekti (kirjat poistuivat käytöstä 2013 lopussa) sekä Rovanimen ja Kemi-Tornin ammattikorkeakoulujen yhdistyminen. Kouluilla oli useita tilauksia samoihin aineistoihin. Osa tilausten määrän vähenemisestä selittyy yksittäisistä tilauksista luopumisilla. Poikkeuksena tähän on IEL, josta 6 tilaajaa jäi pois - kyseessä on kallis insinööritieteiden aineisto, jossa ammattikorkeakouluilla oli vähän käyttöä.

Osana kotimaisten e-kirjojen hankintaprojektia 22 ammattikorkeakoululla oli käytössään seitsemän suomenkielistä nimekettä vuonna 2013 (ks. tarkemmin luku 5.1.)

Aineistojen käyttö (artikkelilataukset ja haut) ammattikorkeakouluissa on vähentynyt vuodesta 2012 vuoteen 2013 (4,2 milj. => 3,9 milj. ja 11,6 milj. => 9,9 milj.) . Samana aikana aineistojen määrä väheni vain kahdella (71=> 69) ja tilausten määrä 12:lla (635=> 623). Yksittäisistä aineistoista EBSCO-aineistoissa käyttö väheni merkittävästi osin tilastointitavan muutoksesta johtuen.

4.1.2.4. Yliopistot

Yliopistoilla oli vuonna 2013 FinELibin kautta yhteensä 787 tilausta 129 eri aineistoon, joiden hankinta-arvo oli yhteensä n. 15,6 miljoonaa euroa. Vuoden 2014 alusta tilaukset kohdistuivat 125 eri aineistoon ja niitä oli yhteensä 804. Eniten yliopistot

tilasivat vuodelle 2014 seuraavia aineistoja: Edilex, RefWorks, MOTSanastot ja Web of Science (kaikissa 14 yliopistotilaaajaa) sekä Arts and Sciences I, Emerald, SD Freedom Collection ja Springer Link (kaikissa 13 yliopistotilaaajaa).

Aineistojen käyttö (kokotekstiartikkelit) kasvaa yliopistoissa edellisiä vuosia hitaammin, sektorin käyttäjät latasivat vuonna 2013 n. 3 % enemmän artikkeleita vuoteen 2012 verrattuna.

Uusien aineistojen valintaprosessissa keväällä 2013 neuvoteltavaksi valittiin Taylor & Francisin lehtipaketti. Aineistosta päästiin konsortiosopimukseen ja tämän uuden aineiston tilasi kahdeksan yliopistoa kaudelle 2014-2016. Wiley & Blackwell – aineiston sopimuksen uusinnassa samat 12 yliopistoa tilasi aineiston kuin edellisellä sopimuskaudellakin.

4.1.3. Biometriikkatehtävät

Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on tuottaa vuosittain päivitettävä tilastokokonaisuus tieteellisestä julkaisutoiminnasta Suomessa. Osana tätä hanketta FinELibin palveluyksikkö neuvotteli OKM:lle jatkosopimukset Thomson Reutersin WoS- ja Elsevierin Scopus –aineistoihin. Aineistot sisältävät tietoja tieteellisistä julkaisuista ja niiden saamista viittauksista. Käyttöoikeussopimukset laajennettiin koskemaan myös Suomen Akatemiaa ja TSV:n julkaisuforumia. CSC säilyttää WoSin ja Scopuksen raakadataa ja tuottaa niistä tarvittavat bibliometriset analyysit OKM:lle, Akatemialle ja julkaisuforumille.

4.1.4. Organisaatiomuutokset

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu ja Rovaniemen ammattikorkeakoulu yhdistyivät 1.1.2014 Lapin ammattikorkeakouluksi. Palveluyksikkö tiedotti ammattikorkeakouluille yhdistymisen elektronisiin aineistosopimuksiin aiheuttamista muutoksista sekä neuvotteli uudelle Lapin ammattikorkeakoululle hinnat niille aineistolle, joita yhdistyvät ammattikorkeakoulut tilasivat ennen yhdistymistä. Sopimuksissa olevan irtautumislausekkeen myötä Lapin ammattikorkeakoululla oli yhdistymistilanteessa mahdollisuus jättäytyä pois haluamistaan aineistosopimuksista ja Lapin amk käytti tätä mahdollisuutta hyväkseen joidenkin aineistojen osalta. Yhdistymisen yhteydessä päivitettiin palvelusopimuksia ja Haltin tietoja.

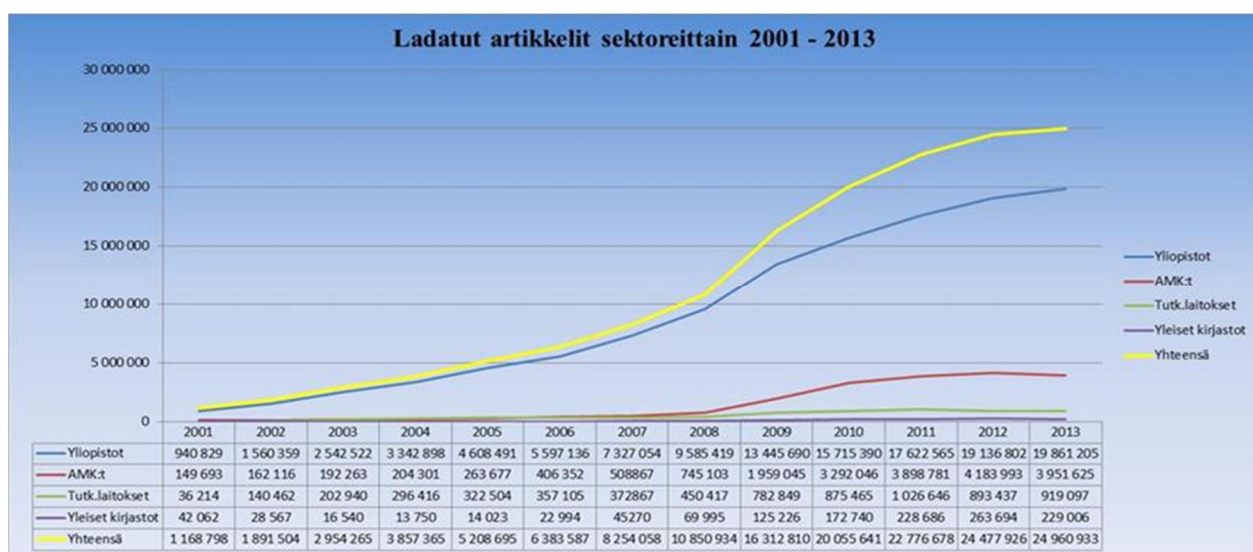
Osa Kymenlaakson ja Mikkelin ammattikorkeakoulujen henkilökunnasta (ml. kirjastohenkilökunta) siirrettiin em. amkien emoyhtiöön Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu OY:öön 1.3.2013 alkaen. Koska ammattikorkeakoulujen lisenssit eivät enää kattaneet näitä ryhmiä, nousi esiin tarve saada pääsy aineistoihin mm. kirjastohenkilökunnalle. FinELib neuvotteli kustantajien kanssa Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakouluun siirretyn henkilökunnan pääsystä aineistoihin. Kymenlaakson ja Mikkelin amkeilla oli FinELib-sopimuksia yhteensä 16 kustantajan kanssa. Lisäksi

FinELibin mallisopimukseen lisättiin maininta ulkoistetun henkilökunnan lukemisesta auktorisoituihin käyttäjiin.

4.2 Aineistojen käyttö

Aineistoja on mahdollista käyttää kustantajien sivuilta suoraan, Finnan tai Nellin kautta ja hakemalla aineistoja erilaisten yleisten hakukoneiden avulla. Aineistojen löytyvyys edistää aineistojen käyttöä. FinELib-palveluyksikössä on selvitetty FinELibin kautta lisensoitujen e-kirja-aineistojen MARC21-tietueiden käyttöoikeuksia. Käyttöoikeudet ovat merkityksellisiä, koska Finnan metadatan suunnitellaan avattavaksi CC0 1.0 Universaali -lisenssillä. E-kirjojen metadatan ei voida avata, ellei siihen saada lupaa metatiedon tuottajilta. Useat e-kirjakustantajat ja -välittäjät näyttävät olevan taipuvaisia antamaan luvan itse tuottamansa metadatan käyttöön CC0-lisenssillä. Ongelmana kuitenkin on se, että monet e-kirjakustantajat ja välittäjät tarjoavat lisäksi tai pelkästään (parempilaatuisia) OCLC:n MARC-tietueita, eikä heillä ole valtuutta sopia OCLC:n datan käytöstä.

FinELib-aineistojen tilastoinnissa artikkelilatausten kokonaismäärä nousi edelleen hieman edellisestä vuodesta. Vuonna 2013 kaikkien kirjastosektoreiden yhteenlaskettu latausmäärä oli 24,9 miljoonaa (vrt. 24,5 miljoonaa v. 2012). Kirjastosektoreiden välillä on kuitenkin eroja. Yliopistoissa käyttö edelleen kasvaa (2012: 19,1> 2013: 19,9), mutta ammattikorkeakouluissa ja yleisissä kirjastoissa vähenee. Ammattikorkeakoulujen artikkelilatausten määrät putosivat vuoden 2012 4,2 miljoonasta vuonna 2013 3,9 miljoonaan. Yleisten kirjastojen käyttöluvut putosivat 260 000 latauksesta 230 000 lataukseen. Erikoiskirjastojen käyttöluvut ovat samalla tasolla kuin edellisvuonna, yhteensä artikkeleita ladattiin hiukan yli 900 000 kappaletta.

Kuva 3. FinELib-aineistojen artikkelilatausten kehitys 2001 - 2013. E-kirjoista Ebraryn tilastointi muuttui Counter-yhteensopivaksi 1.1.2009 mikä kasvatti artikkelilatauksia vuonna 2009. Ebraryn osuus artikkelilatauksista oli vuonna 2009 3,8 milj. yliopisto- ja amk-sektoreilla.

Yksittäisiä kokotekstiaineistoja tarkasteltaessa syitä aineistojen käyttöluvuissa tapahtuviin muutoksiin on useita. Joissakin aineistoissa vähentyneitä käyttölukuja selittää tilastoinnissa tapahtuneet muutokset (esim. Sage SRMO:sta kerättiin vuonna 2012 artikkelilataukset, mutta vuonna 2013 kerättiin haut, Springerin LNCS-aineistossa voi ladata koko kirjan yhdellä kertaa jolloin latausmääräksi lasketaan yksittäisen kirjan lukujen määrä, Edilexin käyttöliittymän muutos, jossa siirryttiin pois sivuston kehysrakenteesta) tai aineistojen sisällössä tapahtuneet muutokset (esim. PressDisplayssä paljon käytetyt kotimaiset sanomalehdet poistuivat palvelusta tai niiden käyttöä rajattiin). Kauppa-lehti Online-aineistojen käyttö on vähentynyt varsinkin yliopistosektorilla. Kaikkien aineistojen osalta tällaista luonnollista selitystä käytön vaihteluihin ei kuitenkaan ole tiedossa.

Määrällisesti eniten pienenevät EBSCO:n lehtipakettien käyttöluvut. Yliopistot latsivat EBSCO-lehtipaketeista 3,5 miljoonaa artikkelia (v. 2013) kun sama luku vuonna 2012 oli yli 4 miljoonaa. Myös ammattikorkeakouluissa EBSCO-lataukset putosivat vuodesta 2012 (1 milj. > 685 000). EBSCO:n vähentyneitä käyttölukuja selittää osaltaan se, että vuonna 2012 FinELib-tilastot sisälsivät myös organisaatioiden suorien EBSCO-tilausten ja ilmaisten tietokantojen käytön. Vuodesta 2013 lähtien EBSCO:sta on kerätty aineistokohtaista tilastotietoa vain FinELibin kautta lisensoidusta aineistoista.

Vuonna 2013 tiedonhakujen määrä putosi kaikilla kirjastosektoreilla tuntuvasti. Yliopistosektorilla tiedonhakujen määrä oli v. 2013 yhteensä 44,2 miljoonaa (2012: 52 milj.), ammattikorkeakouluilla 9,9 miljoonaa (2012: 11,6 milj.) ja tutkimuslaitoksilla 950 000 (2012: 1,3 milj.). Yleisillä kirjastoilla muutos oli muita kirjastosektoreita tuntuvampi.

Mittarina hakuluvut ovat erittäin alttiita virhetulkinnoille. Hakutilastoihin vaikuttaa merkittävästi se, miten kustantajan käyttöliittymä on rakennettu ja miten tilastot sieltä kerätään. Tämä näkyy mm. silloin kun aineisto kilpailutuksen seurauksena vaihtaa kustantajaa ja käyttöluvuissa tapahtuu iso muutos vuodesta toiseen. Tilastointitavan muutokset näkyvät myös tilastojen kokonaistasolla, esim. Groven sanastot ja Oxford Reference Online –tietokannoista kerättiin vuonna 2012 haut, mutta vuonna 2013 tilastoitiin artikkelilataukset.

Suurin syy tiedonhakujen vähenemiseen oli EBSCO-aineistojen tilastojen keruuta koskeva muutos. Kaikista EBSCO-aineistoista kerättiin vuoden 2012 loppuun asti tiedonhaut ja artikkelilataukset. Vuonna 2013 siirryttiin aineistokohtaiseen tilastointiin, jolloin tiedonhaut kerättiin vain EBSCO:n viitetietokanta-aineistoista. Käytäntö noudattaa FinELibin tilastointiperiaatetta, jonka mukaan viitetietoaineistoista kerätään tiedonhakuja ja kokotekstiaineistoista artikkelilatauksia.

Toinen merkittävä tekijä tiedonhakujen kokonaismäärän vähenemiseen oli MOT-sanastojen käyttö. Sanastojen kokonaiskäyttö oli v. 2013 yhteensä 48,2 miljoonaa (2012: 52 milj.). Yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yleisten kirjastojen MOT-sanastojen käyttö putosi jo kolmantena vuonna peräkkäin. Yliopistoissa käyttö väheni eniten (2012: 41 milj. > 2013: 38,2 milj.). Ammattikorkeakouluissa vähennystä tuli 700 000 tiedonhakua (2012: 9,8 milj. 2013: 9,1 milj.) ja tutkimuslaitoksissa 50 000 (2012: 850 000 > 2013: 800 000). Suhteellisesti suurin pudotus oli yleisissä kirjastoissa (2012: 345 000 > 2013: 77 000).

4.3 Konsortion työvälineet

4.3.1 Tuki konsortion jäsenten omiin aineistoneuvotteluihin

FinELib-palveluyksikössä laadittiin konsortion jäsenten käyttöön mallisopimus, jota jäsenorganisaatiot voivat käyttää itseopiskelumateriaalina sekä apuna helpottamaan suorien sopimusten ymmärtämistä ja muokkaamista. Mallisopimus sisältää kokotekstiaineistosopimuksen lausekkeiden selityksiä.

FinELib-palveluyksikkö järjesti konsortion jäsenille syksyllä 2013 sopimustyöpajan. Tilaisuudessa käsiteltiin kirjastojen äänestyksellä valitsemaa sopimusta. Toiminnan tavoitteena on tukea konsortion jäsenten suoraa aineistohankintaa lisäämällä sopimuksiin liittyvää osaamista. Työpajaan osallistui kolmisenkymmentä kirjastolaista korkeakouluista ja tutkimuslaitoksista. Palautteen perusteella kirjastot kokevat sopimusten käsittelyn työryhmätyöskentelynä erittäin hyödyllisenä ja antoisana.

4.3.2 HALTI

Konsortion tilausten- ja aineistojenhallintatietokannan Haltin tilasto-osiota uudistettiin vuoden 2013 aikana. Tilastojen keräämistä nopeutettiin tilastodatan tuonnin asteittaisella automatisoinnilla. Käyttötilastoja tuodaan tällä hetkellä Haltiin sekä standardisoidun SUSHI-protokollan avulla (Elsevier) että kustantajien järjestelmien tuottamista tekstimuotoisista raporteista (EBSCO). Automatisointi paransi myös tilastojen tarkkuutta: mm. EBSCOn käyttötilastot ovat nyt tarkasteltavissa tietokantakohtaisina. Elsevierin kanssa allekirjoitettiin pitkään valmisteltu sopimuksen muutosdokumentti, joka mahdollistaa tilastotietojen hakemisen SUSHI-protokollan avulla. Tekninen toteutus ei kuitenkaan ehtinyt valmistua vuoden 2013 aikana.

Palveluyksikkö osallistui suunnitteluvaiheessa olevan uuden kirjastojärjestelmän (UKJ) hankinnan ja käytön hallinnan toiminnallisten vaatimusten määrittelyyn e-aineistojen osalta. Vaatimusmäärittelyssä hyödynnettiin vuonna 2012 kirjoitettuja Halti3-käyttäjätarinoita ja kirjastojen kommentteja niihin.

FinELibin julkisilla verkkosivuilla ja ekstranetissä julkaistavaa Haltin sisältöä lisättiin.

4.3.3 Koulutus, viestintä

Konsortion tavoitteena on vähentää konsortion viestintäkanavien määrää ja helpottaa jäsenten mahdollisuuksia seurata konsortion asioita sekä lisätä vuorovaikutteisen viestinnän määrää. Vuonna 2013 näitä tavoitteita edistettiin ottamalla käyttöön uusi FinELib-konsortion ekstranet.

Konsortion sisäistä viestintää hoidettiin ekstranetin lisäksi lähettämällä sähköpostiviestejä konsortion yhteyshenkilöille. Konsortion toiminnasta tiedotettiin myös konsortion julkisilla verkkosivuilla sekä Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden uutiskirjeessä. FinELibin toimintaa ja hankkeita esiteltiin useissa kotimaisissa ja ulkomaisissa seminaareissa.

Konsortiolle järjestettiin useita koulutus- ja keskustelutilaisuuksia sekä työpajoja. Kaikki vuoden tapahtumat on listattu taulukossa 9. Lisäksi palveluyksikkö osallistui Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden organisoimien Kirjastoverkkopäivien ja asiantuntijaseminaarien järjestelyihin.

Tilaisuus	Tilaisuuden tyyppi	Päivämäärä	Sijainti	Etäosallistumis- mahdollisuus	Osallistujia
ProQuest- aineistokoulutukset	Koulutus	15.- 17.4.2013	Helsinki, Tam- pere, Turku	x	68
Knovel- aineistokoulutus	Koulutus	16.5.2013	Helsinki	x	12
Thomson Reuters, WoSin Web Services -koulutus	Koulutus	21.5.2013	Verkko- tilaisuus	x	8
SFX:n raportit kokoelmatyön apuna -koulutus	Koulutus	29.8.2013	Helsinki	-	18
Integrum-koulutus	Koulutus	25.10.2013	Verkko- tilaisuus	x	5
Sopimus-workshop	Koulutus	31.10.2013	Helsinki	-	30
EBSCO- aineistokoulutus	Koulutus	27.- 31.5.2013	Helsinki, Tam- pere, Turku	x	70
JB- aineistokoulutus	Koulutus	12.3. ja 13.3.	Verkko- tilaisuus	x	59
PDA-työpaja	Keskustelutilaisuus	14.5.2013	Helsinki	x	47
FinELibin tilas- totyöpaja	Keskustelutilaisuus	10.6.2013	Helsinki	x	55
Wiley-Blackwell- keskustelutilaisuus	Keskustelutilaisuus	15.8.2013	Helsinki	x	27
FinELibin aineisto- päivä	Seminaari	22.4.2013	Helsinki	x	141
E-kirjapaketti yleisille kirjastoille	Seminaari	12.3.2013	Helsinki	x	56
FinELibin ekstranet - mitä ja miksi?	Tietoisku	29.11.2013	Verkko- tilaisuus	x	45
Uusien aineistojen valinnan tietoiskut	Tietoisku	11.- 14.3.2013	Verkkotilaisuus	x	45

Taulukko 9. . Koulutukset ja seminaarit 2013

Konsortion uudistusprojektissa (ks. luku 3) yhdeksi tavoitteeksi sovittiin konsortion yhteisen verkkofoorumin perustaminen. Foorumin tavoitteena oli luoda konsortiolle työkalu, jonka avulla konsortion yhteyshenkilöt ja palveluyksikkö voivat työskennellä yhdessä vuorovaikutteisesti verkossa, jakaa dokumentteja ja kommentoida niitä. Verkkotyökalulla haluttiin myös helpottaa uusien verkkopohjaisten prosessien (esim. aineistojen valinta) kehittämistä ja konsortion sisäisten työryhmien työn jakamista kaikkien yhteyshenkilöiden kesken.

Työ verkkofoorumin perustamiseksi aloitettiin vuoden 2013 alussa. Foorumille ei ollut erillistä rahoitusta, joten teknisenä ratkaisuna käytettiin Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelujen käytössä ollutta Atlassian-sovelluksella toteutettua Kiwi-wikiä. Verkkofoorumin ensimmäinen versio (FinELib-ekstranet) avattiin konsortiolle maaliskuussa 2013, jolloin käynnistettiin uusi verkkopohjainen uusien aineistojen valintatapa.

Uuden ekstranetin sisällön laajentamista työstettiin kesällä, ja ekstranet avattiin konsortiolle kokonaisuudessaan syyskuussa 2013. Samalla otettiin käyttöön henkilökohtaiset kirjautumistunnukset ja luovuttiin FinELibin vanhasta ekstranetistä.

Henkilökohtaiset tunnukset luotiin Haltin yhteystietojen perusteella konsortion yhteyshenkilöille. Henkilökohtaisten tunnusten käyttöönotolla selkeytettiin ekstranetin kommentointimahdollisuuksia, mahdollistettiin henkilökohtaisten sivuseurantojen tekeminen, sekä parannettiin ekstranetin tietoturva. Ekstranetin käyttöoikeuksien hallinnasta pyrittiin tekemään konsortion jäsenten näkökulmasta mahdollisimman yksinkertainen yhdistämällä tunnustenhallinta Haltin yhteystietojen hallintaan.

Ekstranetissä tiedotetaan jäsenille konsortion sisäisistä asioista, tuetaan jäsenten omaa aineistohankintaa, sekä rohkaistaan konsortion jäsenten ja palveluyksikön väliseen ajatustenvaihtoon. Jo vuoden 2013 aikana ekstranet toimi työryhmien työskentelyalustana, ja erityisesti tätä toimintaa on tarkoitus laajentaa jatkossa.

Ekstranetin kehittäminen ja laajentaminen jatkuu. Viimeisin lisä ekstranetissä on vuoden 2013 aikana suunniteltu ja toteutettu verkkopalvelu, jonka kautta kustantajilla ja välittäjillä on mahdollisuus markkinoida tuotteitaan FinELib-konsortion jäsenille. Kustantajat voivat julkisen verkkolomakkeen avulla tallentaa aineistomarkkinointia FinELib-ekstranetiin. Palvelun tarkoituksena on yksittäisten konsortion jäsenten aineistohankinnan helpottaminen. Palvelua testattiin kustantajien kanssa vuoden 2013 lopussa, ja se avattiin kaikille kustantajille sekä konsortion jäsenille tammikuussa 2014.

Tuote A
Sisältö | Keskustelu (0)

 Luottamuksellista tietoa.

Kustantajan/välittäjän yhteystiedot	
Kustantajan/välittäjän nimi:	Kustantaja A
Tyyppi:	
Kaupallinen kustantaja	☒
Tieteellinen seura	☐
Välittäjä	☐
Www-osoite:	www.kustantaja.fi
Yhteyshenkilön nimi:	Etunimi Sukunimi
Sähköpostiosoite:	etunimi.sukunimi@domain.fi
Puhelinnumero:	+3589123456

Tuote	
Tuotteen nimi:	Tuote A
Tuote sisältää:	
E-lehtiä	☒
E-kirjoja	☐
Viitteitä	☐
Hakuteoksia	☐

Kuva 4. Aineistotietonäkymä kustantajan lähettämistä tiedoista

5 FinELibin strategiaa toteuttavat projektit

5.1 E-kirjahankkeet

5.1.1 Kotimaisten e-kirjojen hankinta

FinELib käytti vuoden 2010 ylijäämästä varoja kotimaisten e-kirjojen hankintaan. Hankinnan tavoitteena oli edistää kotimaisten aineistojen tarjontaa ja saatavuutta konsortiossa, selvittää ja arvioida e-kirjojen hankinta-, lisensointi- ja hinnoittelumalleja osana hankinnan toteuttamista, hankkia kotimaisia e-kirjoja kilpailukykyisin ja kokonaistaloudellisin perustein em. konsortion jäsenten käyttöön ennakkoon määritellyllä arvolla ja saada kirjastoille kokemusta e-kirjoista. Hankinta toteutettiin kilpailutuksella käyttäen neuvottelumenettelyä sekä osittain suorahankinnalla.

Yleisille kirjastoille hankittiin kymmenen ja ammattikorkeakouluille seitsemän e-kirjaa. Kirjat hankittiin käyttöön määrääjäksi. Alkuperäinen sopimusaika yleisten kirjastojen nimekkeille oli tammi-syyskuu ja ammattikorkeakoulujen nimekkeille tammi-kesäkuu. Lopulta kirjojen tarjoajien kanssa sovittiin, käyttöajan jatkamisesta ilman lisäkustannusta vuoden 2013 loppuun. E-kirjat olivat kirjastojen asiakkaiden käytettävissä maksutta Ellibsin e-kirjapalvelun kautta. E-kirjojen käyttäjiksi ilmoitautui n. 270 kuntaa 18 maakuntakirjastoalueelta sekä 23 ammattikorkeakoulua. Kirjastoilla on mahdollisuus hankkia vuonna 2014 suoraan Ellibsilta projektissa hankittuja kirjoja kahta nimekettä lukuun ottamatta.

E-kirjojen käyttö jäi melko vähäiseksi. Ammattikorkeakouluille hankittujen nimekkeiden kokonaislainamäärä oli n. 350. Yleisille kirjastoille hankittuja kirjoja lainattiin yhteensä n. 3000 kertaa. Alkuvuonna varsinkin yleisillä kirjastoilla oli käyttäjätunnistukseen liittyviä haasteita kirjojen käyttöönotossa. E-kirjojen tilaajille tehdyn kyselyn mukaan ongelmia aiheuttivat niin käyttäjätunnistukseen liittyvien menetelmien monimutkaisuus, organisaatioiden omaan tietohallintoon liittyvät asiat kuin käyttöönottoa varten laadittujen ohjeiden epäselvyys. Yleisesti kyselyyn vastanneet organisaatiot pitivät hankittuja sisältöjä melko kiinnostavina, joskin kokoelmaa suppeana ja totesivat hankkeen olleen hyödyllinen e-kirjatietoisuuden lisäämisessä.

E-kirjojen hankkiminen kilpailuttamalla on haastava, mutta kehityskelpoinen hankintamalli. Hankinnan onnistumisen kannalta tärkeitä osa-alueita ovat hankinnan sisällön eli kohteen määrittäminen sekä tarjouspyynnön ja etenkin tarjouksilta edellytettävien ehdottomien vaatimusten ja tarjousten vertailuun käytettävien valintakriteerien laatiminen. E-kirjojen käyttöönoton ja käytön helpottamisessa olennaisia tekijöitä ovat teknisten asioiden (mm. käyttäjätunnistus) organisointi sekä riittävä ohjeistus ja markkinointi.

5.1.2 eReading-hanke

FinELib on osallistunut kansalliseen viestintäalan eReading-hankkeeseen kirjastojen Ebib-osahankkeella vuosina 2012-2013. Ebib-hankkeessa on edistetty kotimaisien sähkökirjojen tarjontaa ja käyttöä kirjastoissa. Helsingin kaupunginkirjasto toimi Ebib-hankkeen pilottikirjastona. Hankkeessa kehitetty sähkökirjojen lainauspalvelu oli pilotin ajan lokakuun puolivälistä 2012 vuoden 2013 loppuun pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastojen asiakkaiden käytössä. Ellibs Oy on vastannut Ebib-käyttöliittymästä. Kun käyttöliittymän kehitystyö saadaan päätökseen, uudistettua käyttöliittymää on mahdollista käyttää jatkossa laajemminkin. Hankkeen tuloksista on julkaistu neljä raporttia⁵.

⁵ http://virtual.vtt.fi/virtual/nextmedia/Deliverables-2013/D1.3.7.1_eReading_eBooks%20for%20public%20libraries_Sahkokirjoja%20yleisiin%20kirjastoihin%202013.pdf

http://virtual.vtt.fi/virtual/nextmedia/Deliverables-2013/D1.3.7.2_Ereading_Analysis%20of%20the%20eBook%20chain%20and%20acquisition%20process.pdf

http://virtual.vtt.fi/virtual/nextmedia/Deliverables-2013/D1.3.7.4_eReading%20Social%20reading%20in%20e-books%20and%20Libraries.pdf

http://virtual.vtt.fi/virtual/nextmedia/Deliverables-2012/D1.3.1.5_eReading_eBooks%20for%20public%20libraries_Sahkokirjoja%20yleisiin%20kirjastoihin.pdf

6 Talous

FinELibin budjetti vuodelle 2013 oli 3,8 milj. euroa. Nelli-palvelu ei sisälly enää vuonna 2013 FinELibin budjettiin. Budjetista isoin osa käytettiin aineistolisensseihin (lähes 3,2 milj. euroa), seuraavaksi suurin kuluerä oli palkat (0,5 milj. euroa). Perusrahoituksella (3,5 milj. €) katetaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen palvelut. Perusrahoitukseen sisältyy myös aineistolisenssien kustannuksia vajaa 3,2 milj. euroa. Täydentävällä rahoituksella katetaan palvelut yleisille kirjastoille. Isoin kuluerä täydentävässä rahoituksessa on palkat (vajaa 0,2 milj. euroa). Lähes kokonaan palvelumaksuilla katetaan palvelut tutkimuslaitos- ja erikoiskirjastoille.

Liitteet

1. Ohjausryhmän jäsenet varajäsenineen v. 2013

Jäsen: rehtori Matti Manninen, Jyväskylän yliopisto, puheenjohtaja
Varajäsen: vararehtori Kaisa Miettinen, Jyväskylän yliopisto

Varsinainen jäsen: rehtori Petri Raivo, Karelia ammattikorkeakoulu
Varajäsen: toiminnanjohtaja Timo Luopajarvi, Arene ry.

Jäsen: kirjastonjohtaja Tarja Koskimies, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, varapuheenjohtaja
Varajäsen: tietopalvelupäällikkö Kaisa Rissanen, Tampereen ammattikorkeakoulu

Jäsen: tietopalvelupäällikkö Eeva Klinga-Hyöty, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
Varajäsen: kirjastonjohtaja Maija Koponen, Rovaniemen ammattikorkeakoulu

Jäsen: tietopalvelupäällikkö Elisa Paavilainen, Suomen ympäristökeskus
Varajäsen: informaatikko Maria Söderholm, YTK Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä, Aalto-yliopisto

Jäsen: palvelupäällikkö Tuula Hämäläinen, VTT
Varajäsen: päällikkö Janne Ranta, YLE Kirjasto-tietopalvelu

Jäsen: kirjastonjohtaja Ulla Nygrén, Turun yliopisto
Varajäsen: kirjastonjohtaja Kimmo Tuominen, Jyväskylän yliopisto

Jäsen: ylikirjastonhoitaja Eeva-Liisa Lehtonen, Aalto yliopisto
Varajäsen: kirjastonjohtaja Minna Niemi-Grundström, Tampereen teknillinen yliopisto

Jäsen: palvelupäällikkö Liisa Rossi, Kuopion kaupunginkirjasto
Varajäsen: kirjastotoimenjohtaja Marja Malminen, Lahden kaupunginkirjasto

Jäsen: toimistopäällikkö Virva Nousiainen-Hiiri, Helsingin kaupunginkirjasto
Varajäsen: suunnittelija Aija Laine, Turun kaupunginkirjasto

Jäsen: ylitarkastaja Anne Luoto-Halvari, opetus- ja kulttuuriministeriö
Varajäsen: kulttuuriasiainneuvos Minnan Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö

Varsinainen jäsen: Merja Kummala-Mustonen, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
Varajäsen: sivistystoimentarkastaja Satu Ihanamäki, Lapin ELY-keskus

Jäsen: johtaja Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjasto/kirjastoverkkopalvelut
Varajäsen: palvelupäällikkö Arja Tuuliniemi, Kansalliskirjasto/FinELib

2. Työryhmien jäsenet v. 2013

Aineistovalinnan uuden prosessin ja työkalun kehittäminen ja testaaminen

Anu Alaterä, Kansalliskirjasto
 Tua Hinderesson-Söderholm, Hanken - Svenska handelshögskolan
 Maija Joki, Tampereen teknillinen yliopisto
 Hannu Jokiranta, Laurea-ammattikorkeakoulu
 Marja Kontiainen, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
 Jukka Lindeman, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos
 Hannele Nurminen, Tampereen yliopisto
 Iina Peltonen, Kansalliskirjasto
 Ulla Pesola, Jyväskylän yliopisto
 Seija Ålander, Rovaniemen kaupunginkirjasto

Ekstranetin tunnusten luomisen ja oikeuksien hallinnan testaaminen

Ekstranetin tunnusten testaamiseen osallistui henkilöitä seuraavista jäsenorganisaatioista:
 Aalto-yliopisto
 Helsingin yliopisto
 Jyväskylän ammattikorkeakoulu
 Laurea-ammattikorkeakoulu
 Metsäntutkimuslaitos
 Rovaniemen kaupunginkirjasto
 Tampereen yliopisto

Aineistojen tilastointikäytäntöjen kehittäminen

Aniita Ahlholm-Kannisto, Tampereen yliopisto
 Ari Alkio, Kansalliskirjasto
 Aart Jan De Heer, Åbo Akademi
 Teppo Kahtola, Turun yliopisto
 Anita Laamanen, VTT
 Markku Laitinen, Kansalliskirjasto
 Tiina Lipsanen, Kansalliskirjasto
 Kristiina Lähdesmäki, Helsingin yliopisto
 Leena Salminen, Kansalliskirjasto
 Eija Suikkanen, Turun ammattikorkeakoulu
 Sami Varjo, Vaasan kaupunginkirjasto

3. FinELibin palveluyksikön henkilökunta v. 2013

Arja Tuuliniemi, palvelupäällikkö
Anu Alaterä, tietoasiantuntija
Ari Alkio, tietoasiantuntija
Paula Mikkonen, tietoasiantuntija
Terhi Manninen, hankinta-asiantuntija
Tiina Lipsanen, kirjastosihteeri
Piia Naukkarinen, harjoittelija/tuntityöntekijä
Iina Peltonen, tietoasiantuntija
Leena Salminen, tietoasiantuntija
Toni Vesterinen, hankinta-asiantuntija